

מבוא למסה על א. נ. גנסיין

דורות על דורות היתה הספרות העברית חסרה את סוג הפרוזה, וכל עיקרה — שירה, עיון ובלשנות; ואם חרג פה ושם מישהו מן המסגרת המקודשת, וסיפור משל או אגדה, ואפילו השירה שבהם לא היתה מובהקת, לכללה של פרוזה לא הגיע בכל זאת; ולא פלא על-כן, כי בבוא המפ"נה ההיסטורי, היסטורי מאד, והתחילו לח" בר סיפורי-מעשה עברי ולרקום ממש רוי מן "ככל הגויים" — היתה להיסות בלתי-שכיחה לפאבולה ורק לפאבולה; שום איש, לא המחבר ולא קוראו, לא דאג לנשמת הסיפור, אלא לשארו; כל המרבה בשר בסיפורו ונותן בו איזו אינטריגה של ממש, קושר אדם לחברו בקשרי משא ומתן ענייני, עד כמה שאפשר פחות דמי יוני ופחות פיוטי — הרי זה משובח; "הרי זה בדיוק כמו ב"חיים" — היתה העטרה המהוללת ביותר לראש פרוזאיקן; סיפור שיש בו מן הקאריקאטורה, או מן האוטופיה — לא נחשב כפרוזה, ואם נתקבל בכבוד, להערצה לא זכה! ומה גם מסי

אולם, א. נ. גנסיין נתגלה שלא באופן הר" גיל הנ"ל, אלא להפך: — בשלושת סיפורי ריו הראשונים ("גיניה" "מעשה באוטלו", "שמואל בן שמואל") הריהו מספר ככל המספרים הבינוניים שבאותו זמן, שעיקרם הראשון היא הפאבולה, המתפתחת דרגה אחרי דרגה ובמרכזה או בסיומה — אתה מוצא כמין "צמוק" — רעיון, או בדלרע" יון, אם חברתי הנוגע לסביבה מצומצמת, ואם אנטי-כללי, החשוב ויפה לכל אדם באשר הוא אדם; כל פעם הרי זה סיפורי מעשה שכיח מאד וגם הכתיבה — רגילה שברגילה; אכן, עכשיו, בהכירנו את א. נ. גנסיין על כל מה שיצר, הננו חוזרים וקור" אים את שלושת הסיפורים הראשונים ונקל מנקל הוא למצוא גם בהם את יסודותיו המקוריים במיוחד של א. נ. גנסיין, אלא שאינסטינקט בריא השיא אותו עצה נכונה מאד: אי אפשר לו להופיע בספרות העברית בכל קומתו הרוחנית העצמאית, שהיתה טבועה בו וטבעית אצלו, כי היא תראה בלתי-טבעית ויוצאת-דופן ולא תתן להקלט ולהכות שורש; ואילו כפיפות-הקומה דור" קא, סיגול הסגנון הסטאנדארטי, שהיה מנוגד לטבעו — הם הם שסייעו בידו להכנס אל הקריה ולבצר לו מבפנים את המקום השונה בשביל עצמו; זאת אומרת: אופן כניסתו בשער — לפי מידתו של זה היתה, ורק בתוך הבית חשב ומצא שאפשר לו לקום ולעמוד מלוא כל קור" מונו שלו, משום שלא כשערה-היכל כן גם תקרתו, כי גבוהה היא מעל כל גבוה (כשם שהיא נמוכה מעל ראשו של הנמוך). וודאי קשה הוא לנחש ולשער מה היה קורה, דרך משל, אלו הפסיק משום-מה א. נ. גנסיין לכתוב, מיד לאחר פרסום שלו שת סיפוריו הראשונים — האם היה נמצא מבקר חכם כזה שהיה קורא בהם בעיון ומוכיח בעליל, כי לפי כמה וכמה פרטים, בתוכן סיפורים אלה ובסגנונם, ברור לו מאד, שכשרון מקורי גדול של מספר עברי התחיל, אלא שלצערנו לא בא על גילוי המלא; הה, אילו היה לנו הבטחון, שמבקר כזה יתכן שיקום וימצא זאת, כי עתה היתה לנו זכות להתגאות בכוחה הנפלא של הבקור" רת! אולם, בשעה זו, לאחר שא. נ. גנסיין נתגלה כמו שנתגלה בסיפוריו המאוחרים, אם יש מי האומר, כי שלושת הסיפורים הראשונים "רגילים" הם, ואין בהם מאומה מן הגנסיניות — אינו אלא מגלה חסרון הבחנה גמור והעדר מוחלט של כשרון להשוואה ולהיקשים, של שכל מנתח ובונה כאחד; אדרבא, יורה לנו איש ויגיד מי אחר, מלבד א. נ. גנסיין, עשוי היה לציין כי "הלמידות הגימנוזיה השת עלו בר" ווחה עצורה" (ההדגשות שלי), "מרת גולדן גם היא מצאה לנחון לקום מכסאה במהירות מדודה", "דבר-מה אשר רק הדזכרו בלבד עלול להשפיע אור" ה" סואנת ועצמה-דופקת בכל בתי הנפש", "זמן רב נענית מתגרת אותן המחשבות המרות, אשר הדומיה הצפופנית כמו הוסיפה ארס מכה לעקיצותיהן", ועוד ועוד מטבעות של תארים גנסיניים, של צירופי-לשון, של דקויות מוחשיות שבמחשבה אישית מאי ועד תי; ואם כן הדבר, הרי ממילא מובן, כי כשם שהסיפורים האחרונים באים ללמד על הרא" שונים, כן מלמדים ומלמדים הם עצמם על הסיפורים האחרונים — וחשיבות לא קטנה לדבר זה וכדאי לעשות בו.

ג.

עצומה עד לאין שיעור היתה, כנראה, הכמיהה בתוך אומתנו ליצירה פרוזאית עברית, ולא פחות גדול היה, יש להניח, גם הכשרון-בכוח ליצירה כזאת, והכל נתקפל ונתקפל במסתרים עד בוא השעה הי" עודה להתחיל במעשה ובפועל; כי ראוי נא ראו באיזה קצב מזורז ובאיזה רבוי של צדדים נדלקה הקשת של מספרים עבי" רים: — האחד עוד לא גמר את מחזור הרומנים מן ההיסטוריה העברית וכבר פתח השני בצירור רחב של פראסקה אר" כאית מן החיים החולפים ועוברים ומפנים מקום לאחרים ושונים מהם; עוד זה ממשיך ויוצר וכבר עלה שלישי על הדוכן והוא טווה והולך באריכות מפליאה מסכת של סיפורים סטיריים-אכזריים מן ההווי החב" (סוף בעמ' 8 טור 6)

• ראה: כתבי א. נ. גנסיין, ג' כרכים, ספרית פועלים, מרחביה, 1946.

אורי ניסין גנסיין

פר של מצבירוח או כותב רומן שיהיה כמין פאנתומימה, נוגע ולא נוגע בענייני אהבה, רומן על רצונות ואינו מגלמם כמו מספר על חיוכים ועל קריצות-עין בלבד — כל אלה חס להם לבוא בגדרה של פרוזה הראויה לשמה; אכן, ספק גדול הוא אם סיפוריו המאוחדים של י. ז. ברקוביץ, שהם מזיגה מאושרת של ריאליזם צרוף עם שירי נשגבה, שירה שאינה מורכבת מ"בחוץ" על הריאליזם, אלא נובעת ונוטפת הימנו ומתוכו כנובע וכנטוף השמן הטוב מן הזית ממש, זה שגרעינו קשה מקשה, ספק גדול הוא, אנו אומרים, אם סיפורים מאו" חרים אלה, האמנותיים בכל תג ותג שלהם, היו זוכים בפרס ובהתלהבות כשם שזכה סיפורו "משקהילה חזיר" על נתח הפאבולה השמנה שבו; צריך לגלות עכשיו ולדעת את מידת הכרת הטובה שרחשו כל לבבות הקוראים העברים למחבר הרומן "לבדה" — כי הגה זכור אני שבני עיירתי ברכוני ברכת מזל-טוב על שהגעתי לגיל זה שבו הותר לי ליהנות מקריאת חיבור גערץ זה; בשום פנים ואופן לא ישוה היחס שהתי" יחסו לרומן היסטוריו-דמיוני כמו "אהבת ציון", אל זה שהובע לגבי הרומן הנ"ל. הלקוח-מן-החיים; כי הרומן "אהבת ציון" קרע חלון ב"חדר" של הרבי והכניס אל הוכו אור ואויר, אהבה אנושית וגילוי עדין של יצר חי, ואילו רומן כמו "לבדה" היה בחינת אוחו בציציות-הראש, מוציא מן ה"חדר" והוקע את הקורא בלועם ממש של החיים האנושיים הנכספים כל-כך; ואל נא תדמו בנפשכם, כי הננו נוקטים כאן לשון של אירוניה: אדרבא — כוונתנו לצי" יין בפירוש, כי יש ושעה מסוימת, שעה של משבר ומפנה, משווה משקל וחשיבות לאנשים אשר כשלעצמם חסרים הם את אלה; כן — אותו כותב סיפורים עברים, ששמו נשכח כליל אצל הקוראים — עזרא גולדין, שא. נ. גנסיין הקדיש לו אחד משלושת מאמרי-הבקורת שלו וניתח את "סיפוריו" ברצינות וביקש להוכיח את חוסר כשרונו לחברם כראוי, עזרא גולדין זה והדומים לו — ואפילו שמ"ר ברומן העברי שלו "העיר הנדחת", שבכינו על עמודי הטרגיות הקלוקלת שלו, עשו גדולות למען הפרו" זה העברית. הם יצרו קוראים-בפועל לספרות העברית; אפילו מספר כג. שופמן, שהכתיבה האמנותית היא לו אמנם עיקר ראשון וראשי, אלא שאין זו מונעת ממנו לתת גם פאבולה גלויה ובריאה בסיפורו — אי אפשר היה שיתגלה כפרוזאיקון עברי ראשון, לא כל שכן מספרים שהפאבולה אצלם נחבאת אל הכלים וגם שם לא תמי צאנה בנקל, אף אם בנרות דולקים חפש חחפסנה; ומותר לומר, משום-כן, כי בדרך נכונה ובאופן אורגאני קמה והתפתחה ה" פרוזה העברית: — בראשית היתה הפא" בולה; אותה ביקשו, עליה שקדו ואחריה נמשכו הקוראים כמושכים בעט-סופר; ומה שבא לאח"כ — גם אם בא בדרך של קפי" צות, נועזות פחות או נועזות יותר, מהן גם לוליניות — אף אם לא היתה כאן טבעיות מלאה, סכנה מוחלטת לא נשקפה עוד מכך.

ב.

בדרך המורגל והמובן, הרי סופר — מהפכני" הוא בתחילתו, ובכתביו הראשו" גים דוקא הוא מוציא את כל חצי "מקו" ריותו" מאשפתו, ואילו לאחר זמן — דעתו מתישבת עליו והנו חוזר אל דרך-המלך, אומר ועושה כשאר בני אדם בעלי כשרון;

מבוא למסה על

א. נ. גנסיין

(סוף מעמוד 7)

רתי המושחת; והנה מספר המשליך אש-
 לבו כפתים, נותן בזה אחר זה, אמנם בסג-
 נון לאפיוזרי מאד, ספורים בעלי משקל על-
 לבטיו של היחיד בעם ובעולם; והנה כבר
 חמישי משרטט ביד חרוצה וקלה — סיפור-
 סים מעולם החסידות, וששי קם כנגדו ומע-
 לה קאריקאטורה המצרערת אשיותיה של
 החסידות; הנה מתעורר אפילו מבקר מוב-
 הק, ד. פרישמן, ומפייט בפרוזה מלוטשת
 דיוקנאות תנכ"יים וגם המשורר ח. נ.
 ביאליק נמשך לתוך מחול הפרוזה והוא
 מפסל תוך התלהבות כבדת-ראש כמה סי-
 פורים פיקאנטיים בגודש של ריאליזם;
 והנה פרץ אל הקריה עלם גברתן ומעודן,
 י. ד. ברקוביץ, העושה כלי-חרסינה מבול-
 תה של מציאות רגילה; וספק אם כבר מני-
 תי בזה אפילו את רובם של פרוזאיקנים
 ממדרגה ראשונה בספרותנו, והלא כל אחד
 מן הנ"ל, שהוא ראשון במעלה בסוגו,
 מוקף היה כמה וכמה חברים או תלמידים,
 ממשיכי קו או סוטים הימנו, בכזית או
 יותר מזה, מגדילים את המעגל, מרחיבים
 את היריעה ומעמיקים את החריש; עכ-
 שיו, כשהגנו מרוחקים קצת מאותם ימי-
 אביב מופלאים לפרוזה העברית, כשאנו
 עומדים בתוך הפרוצאס של התקופה
 השניה להתפתחותה — עכשיו ניתן לנו
 האופן הדרוש כדי שנראה ונשתומם על
 המראה הנהדר הזה של יצירה המתגלה
 כדמות מניפה גדולה ומרובת צבעים; אך
 שמא יש צורך לחזור כאן ולציין עוד הפעם
 את הצד השווה אצל כל הפרוזאיקנים
 השונים הנ"ל — הלא היא הלהיטות, מדעת
 ושלא מדעת, אחרי הפאבולה בת-ממש;
 אפילו נלהב-לרמזים כמו י. ל. פרץ, וגם
 מאוהב בהרצאה פיוטית כמו ד. פרישמן —
 הבליגו על אפים הראשון ועשו אותו
 משמש-מרצון את הוד מעלתה הפאבולה
 המוחשית, אשר חסרה, כל-כך חסרה, בספ-
 רות העברית, שלא יכלה להמשיך עוד את
 קיומה בלעדי זו הנעדרת הגדולה; בתרועת
 מלחמה ובעתרת דורונות יצאו כולם לק-
 ראתה — גם מבקר, גם משורר, אף היס-
 טיריון ואפילו עתונאי; קרנה של השירה
 לא ירדה, חלילה, בישראל, אולם עלה על-
 תה קרנה של הפרוזה בעלת הפאבולה, וכל
 אשר לא ניסה כוחו בה ולא נתן לה לו
 גם מאחרית אוננו — חשוד ומחושד היה
 מאד בקהלנו; וכי לא לפלא יחשב הדבר,
 כי בעוד הללו עומדים ועושים לקביעת
 מ ש ט ר יצירה חדש, הופיע פתע-לפתאום
 זה א. נ. גנסיין והעמיד במרכזה של הקריה
 ההומה — מבצר-שן נבדל, שיש בו משהו
 מהפיכת הקערה על פיה? אכן, גם הוא
 לפרוזה כוונתו, אלא שלא דווקא הפאבו-
 לה היא עיקר העיקרים שבה; הלא זהו
 ממש החזרת הגלגל לקדמותו — שוב ושוב
 שירה, עיון, לשון, ולא סיפור-מעשה גלוי
 ובולט, אוסר מותרים ומתיר אסורים, לא
 אינטריגה חרוזה על חוטי-שני, אלא מין
 פסיפס של מצב-רוח, שאבן אינה דומה
 לחברתה, מין אריגה שאינך יודע אם בסו-
 פו ניתן לך מרבד של ממש או מרבד של
 כושפים וקוסמים; הדיאלוגים הללו שלו
 — הן ממש מונולוגים הם בטנדו; והזמן
 הזה בסיפוריו של א. נ. גנסיין — לא שנה
 ולא יובל הם מידתו, אלא שעה אחת
 בלבד, אבל מוזר ומשונה הדבר: כנצח-
 עולם היא השעה הזאת שאצלו! והאם אינה
 מאלפת העובדה, שאת האיש הצעיר הזה,
 שטפח על פני כל מהלך-המלך של הפרוזה
 העברית — קיבלו אם לא בהתלהבות
 כללית, הרי בכל אופן בשלות-נפש, במידה
 נכונה של כבוד, אם כי שר וגדול כח. נ.
 ביאליק ראה בו גילוי בלתי-רצוי ובלתי-
 חשוב, ואף דחה אותו מעל הבמות שהיה
 קרוב להן; מה היא איפוא, הסיבה לעוב-
 דה מופרכת זו? וודאי, הסיבה האחת היא
 כללית: כל היצירה הפרוזאית באותם הי-
 מים דמתה לקהל נחשונים הקופצים,
 כל אחד בתורו ולעצמו, ראשונים אל-
 ים הבלתי-ידוע; והסיבה השניה פרטית
 היא: א. נ. גנסיין אברך-משי היה,
 דמות אצילה, בעל נפש קוסמת ומקסימה;
 בנימוס רב, בהליכות מעודנות, בבסחון
 שבפשטות נעלה, עשה המספר מה שעשה,
 ועל-כן נתקבל בלי התנגדות גלויה בלי
 חשדות מפורשים, בלי כל אותות אירצון,
 אם כי, כמובן, בסימני-שאלה, ובתמיהה
 כפני חידה מורכבת וקשה; אכן — חידה
 אין כאן אבל יש ויש סוגיה מענינת,
 הלא היא סוגית המבשרים הגדולים, המק-
 דימים ת"ק על ת"ק ימים, בחינת אותו
 משורר צרפתי, סצאו שמו, שבישר לפני
 עידן ועידנים את בואם של ס. מאלארמה
 ופול ואלרי; והלא א. נ. גנסיין הנו בלי
 ספק מבשרה של דרך גדולה אחת בין
 דרכי הפרוזה העברית, זו שיוצר-למופת בה
 הוא קודם-כל ש"י עגנון, בשינוי תוכן
 ובשינוי צורה, כמובן, שהוא בו בזמן שוב
 ראשון לסוג פרוזה חדש; ובתקופת-זמן
 מאוחרת יותר, שוב בשינוי רב של תוכן, גם
 מא. נ. גנסיין וגם מש"י עגנון, אבל מאותה
 דרך עיקרית, אם כי גם מרוחקים זה מזה,
 הם יעקב הורוביץ, ש. הלקין, המתחיל ס.
 יזהר, וביסוד אחד מיסודותיו גם א. שטיינ-
 מן; והנה-הנה גם צעירים מקרוב באו, והם
 נראים לנו כצאצאי הפרוזה המיוחדת הזאת;
 אכן, מידי מספרים אלה ניתנו לנו עכשו
 המפתחות לפתרון "חידה" זאת, או להבנת
 סוגיה זאת, ששמה א. נ. גנסיין.